

Поштарина плаћена у готову

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО У БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОСКО

ГОДИНА VIII СВЕСКА 1

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10. августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 437 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1941

САДРЖАЈ

1. Ј. Л. Вуковић: Хрватски стручњаци о књизи г.г. Губерине и Крстића 1
2. И. Мамузић: Погодбене реченице у III разреду средње школе . . . 10
3. Радослав Павловић: Авион — крилатица 18
4. Ј. Л. В.: Поводом питања једног нашег читаоца 20
5. Језичке поуке 24

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђић, д-р Радосав Бошковић, д-р Јован Л. Вуковић и Миодраг Лалевић

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. За иностранство 60. дин. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи — секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

ХРВАТСКИ СТРУЧЊАЦИ О КЊИЗИ Г. Г. ГУБЕРИНЕ И КРСТИЋА

У нашим листовима, књижевним и дневним, заслужену критику је изазвала својом појавом књига двојице хрватских „језикознанаца“ „Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika“¹⁾. И из кратких приказа и коментара, и из духовитих шала које су се у Београду могле читати поводом ове књиге није било тешко уочити какву научну вредност може имати овај језички рад где су покушали писци да и кроз неке језичке принципе процеде богату језичку грађу нашега књижевног језика. — С правом смо могли очекивати да се и у другом нашем књижевном средишту — Загребу чује глас о овом делу. С толико смо права очекивали да се баш ту где се пре сто и више година поставила основа за јединство нашег језика, данас осуди књига која би хтела да опорече све оно што се од тада до данас у том смислу позитивно учинило. Два скорошња чланка у загребачким листовима оправдала су то наше очекивање. Први је чланак д-ра Јосипа Шкавића²⁾, а други од г. Ј. П. Гршковића³⁾, професора и иначе познатог писца о нашем језику. И један и други чланак пружају непобитне доказе о томе колико је неоснована мисао о постојању два наша засебна књижевна језика. Није критичарима било тешко показати обичним чињеницама како су писци своју замисао развили у оквиру уско ограниченог језичког осећања, и колико је њихова замисао праћена оскудним познавањем књижевног језика и у сфери свога ближег књижевног средишта.

И ова два чланка довољна су да својом појавом дигну у ваздух основу на којој су г. Губерина и г. Крстић изградиле своје дело. Постоје два језичка „осећаја“, хрватски и српски, који постављају границе једном и другом књижевном

1) Издање Матице хрватске у Загребу, 1940 год.

2) „Marginalije uz knjigu „Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika“, *Nastavni pokret*, novembar-decembar, 1940.

3) „Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika — kritika knjige d-ra Guberine i d-ra Krstića“, *Novosti*, 22 I 1941, Zagreb.

језику. Те границе имају вредност граница између два потпуна засебна књижевна језика. Ова мисао чини основу разлагања у књизи г. Крстића и г. Губерине. Ако посебном српском и посебном хрватском језичком „осјећају“ дамо значење које им дају двојица хрватских „језикознанаца“, могамо се запитати коме језичком „осјећају“ одговара мисао о језику и писање двојице њихових критичара. Било би апсурдно рећи да њихово писање и по духу и по изразу одговара српском језичком „осјећају“! Или бисмо морали признати да постоји неки трећи језички „осјећај“ који није ни српски ни хрватски, и да постоји неки трећи књижевни језик који није ни српски ни хрватски! А такав закључак би нам наметало „лингвистичко“ разлагање г. Губерине и г. Крстића, и критика на њихово дело.

Како се могу објаснити разлике између језичког „осјећаја“ писаца поменуте књиге, с једне стране, и њихових критичара, с друге стране? И једни и други припадају оној скупини у којој, по речима г. Губерине, сваки појединац језик читаве скупине сматра посебним језиком. Хоћемо ли рећи да критичари нису однеговали свој језички „осјећај“ у хрватскоме „милјеу“? Зар је г. Гршковић, некадашњи наставник г. Губерине у гимназији, католички свештеник, припадник исте језичке скупине коју треба да обухвата језички „осјећај“ г. Губерине, зар је он, кажемо могао однеговати језички „осјећај“ у ком другом милјеу а не у хрватском? Његово писање не може бити ближе српској него хрватској „језичкој пракси“, по ком критерију стављају г. Губерина и г. Крстић границе између два језика.

Разлике у језичком „осјећају“ овде у великој мери долазе отуда што писци и њихови критичари нису богатали једнако свој „осјећај“ на језичкој грађи средишних наших штокавских говора који су ушли у основицу књижевног језика и једног и другог књижевног средишта. Нису једнако однеговали своје осећање језичко ни на језичкој грађи најбољих претставника хрватске књижевности. Неједнаке погледе на основна питања нашега језика условљава и неједнако познавање обичних чињеница које саме по себи улазе у средиште расправљања о узајамном односу двеју сфера нашег књижевног језика.

За оцењивање вредности језичког „осјећаја“ који се овде

сукобљавају занимљива је лекција коју г. Гршкових даје своме бившем ученику:

„Vrlo је занимљиво razlaganje o jezičnom osjećaju, jer je osjećaj od velike važnosti pri izražavanju misli, ali tu Guberinovu — nazovimo je tako — osjećajnu teoriju u pitanju jezika možemo primjenjivati na govor — način izražavanja — pojedinaca, a ne na jezik velike cjeline kao što je narod. Može se ta teorija primijeniti i na veće skupine ljudi (pismen-nepismen, naobražen-nenaobražen), na staleže (težak-vojn timer-pomorac-činovnik) i na krajeve (primorje — zagorje), prema načinu mišljenja i osjećanja, ali unatoč tome te skupine, staleži i krajevi tvore veću cjelinu i ostaju nerazdruživim dijelovima te cjeline. Tako je i s jezičnim osjećajem Srba i Hrvata. On je u suštini jedan uza sve razlike, koje se ovdje-ondje pojavljuju, jer se svi Srbi i Hrvati uglavnom jednako izražavaju, kako to svjedoči naša narodna pjesma, koju naš moderni lingvista u tom pogledu omalovažuje, i naša umjetna knjiga po svojim glavnim predstavnicima.

Neke osobine, koje se pojavljuju u jeziku najistočnijih Srba javljaju se i u najzapadnijem dijelu Hrvata; u primorju izražava svoje osjećaje Hrvat istim jezikom, kojim i njegov zemljak Srbin, i to seljak kako seljak, a građanin kako građanin, a tako je i u drugim našim krajevima, u kojima Srbi i Hrvati skupa žive. Ima nekih razlika u njihovu izražavanju, što potječe iz vjerskoga odgoja i — recimo tako — crkvenoga rječnika; ali ako to čini od našega jezika dva različita jezika, onda u koji ćemo jezik ubrojiti govor naših muslimana? Pravoslavni i katolici imaju za najbitnije pojmove ljudskoga života iste riječi i izraze: Bog, vjera, crkva, sv. pismo, svećenstvo, sakramenti, raj, pakao i t. d., dok imaju muslimani o svemu tome drukčije pojmove i za te pojmove svoje izraze.

Ima, kako rekosmo, u govoru Srba i Hrvata razlika i različica, ali te pomalo iščezavaju, jer škola i štampa vrše svoju dužnost; pa ako svih i ne nestane, nije uputno govoriti o dva jezična osjećaja i o dva književna jezika u onom smislu, u kojem to tvrde Krstić i Guberina.

Jer, ako bi čovjek baš htio, zar ne bi mogao naći na našem jezičnom području po gornjoj teoriji i više jezičnih osjećaja, pa i na samom hrvatskom području, kako se to očituje i u jeziku naših književnika. Zar nema većih razlika između nekih

hrvatskih govora medju sobom negoli izmedju nekih od tih govora i — srpskoga jezika? Zar Hrvat iz Primorja, Like, Knina, Šibenika, Splita, Dubrovnika i Kotora ne razumije bolje Srbinjanca nego Zagorca, i zar tome Hrvatu nije bliži Matavulj nego možda Krlježa, pa, ako hoćete i Dučić negoli Domjanić.“

Има право г. Гршковић. — Разлагање г. Губерине о језичком „осјећају“, сигурност језичког „осјећаја“ са којим су он и г. Крстић поделили речничку грађу нашег језика на српску и хрватску, њихово лингвистичко знање фонетских, морфолошких, синтаксичких, стилских и „стилистичких“ особина и једног и другог језичког подручја — све то не може никуд другамо одвести него стрмоглавце у један хаотичан круг мисли где је пометеност појмова онемогућила свако научно посматрање језика. Губеринин и Крстићев језички „осјећај“ не разликује се само од „осећаја“ г. Гршковића и д-ра Шкавића, него и од „осјећаја“ мноштва оних хрватских писаца који им по идејама и по гледању на наше племенске односе стоје много ближе. Кад би само за добар део своје речничке грађе која по њиховом мишљењу припада хрватском језику пажљиво потражили потврде у савременим хрватским књижевним листовима (а ту треба да се огледа стање савременог књижевног језика), не би им тешко било запазити да се тамо многе од њихових хрватских речи и не употребљавају, да се друге употребљавају ређе, а да се место и једних и других употребљавају оне које су њих двојица означили као српске.

Колико год би књига изашло о разликама српског и хрватског језика, израђених на Губерининој и Крстићевој основи, толико би се пута померале границе у смислу одређивања припадности језичких црта једном и другом књижевном језику. Ко би могао помирити све потивуречности у таквим језичким поделама? Чак и кад два *језикословца* саставе једну књигу о језику на рђаво постављеним језичким принципима, противуречности су неизбежне. Фонетске, морфолошке и друге језичке разлике раздвајају, по мишљењу г. Губерине и г. Крстића, хрватску и српску језичку област у посебне језике, а много веће фонетске, морфолошке и друге разлике између старих покрајинских књижевности не сметају г. Крстићу да језик дубровачке, далматинске, славонске књижевности итд. значи као један књижевни језик хрватски и

да говори о старости хрватског књижевног језика, о његовом развоју до савременог стања!

Шта би било од немачког књижевног језика, кад бисмо на њ применили логику г. Губерине и г. Крстића, показао је лепо д-р Шкавић са неколико цитата из немачке литературе о језику, из којих следи његов закључак:

„Iako se taj jezik izgrađivao stoljeća i stoljeća, ipak postoje osjetlive razlike i u izboru riječi i u sintaksi. Pa i opet, niko se uopće ni ne usuđuje da izrekne tvrdnju da postoje njemački, austrijski i švajcarski književni jezici!“

Прва гласовна разлика између хрватског и српског језика, по г. Губерини и г. Крстићу, јесте у замени „јата“: „Hrv. knjiž. jezik *-ije, je, i*, srp. knjiž. jezik *-e...*“ (*Razlike*, стр. 26). И један и други критичар с правом осуђују ово тврђење. Г. Шкавић пита шта ће се чинити са делима српских писаца која су писана јекавски. Како, збиља, можемо ограничити српско језичко осећање на екавски књижевни изговор, кад је реформатор књижевног језика Вук Караџић био јекавац и јекавски написао скоро све списе. Зар може, и зар ће моћи икад српском језичком осећању бити стран језик народне песме, *Горског вијенца*, Шантићевих песама, Кочићевих приповедака, да не помињемо и остала позната дела написана у јекавском наречју?

Није много умесније било и местимичној гласовној разлици у речима где се у говорима губи *x* (*глухоћа-глувоћа*) дати значење разлике између двају језика. Колико се и гласовним облицима Бабилон-Вавилон и сл. може дати значења разлика која би одговарала различитим гласовним законима двају језика показао је лепо г. Гршковић овим упоређивањем гласовних облика у туђим именима: „Kod mnogih imena iz grčkoga i hebrejskoga jezika — veli Guberina — Hrvati imaju b, Srbi v: Vavilon, Valtazar, Varnava, Venjamin, ali to imaju i Hrvati u nekim imenima: Jakov, Vlaho, Jelisava, varoš. Guberini je obilježje srpstva i prejotacija u nekim riječima: Jevropa, jevanđelje... kao da ne zna, da smo i mi Hrvati prekrstili Andriju u Jandriju, Anu u Janu, Agnezu u Janju, Elizabetu u Jelisavu i Jalžabetu, Agatu u Jagatu i Jagu, Ambroza u Jambru pa imamo danas čitavih sela Jadrošića, Jandrića, Jagića, Jagatića, Jalžabeta i Jalžabetića, Jambrešića i Jambrešaka. Zadranin Juraj Baraković

ispjevao je Jarulu, što jamačno potječe od latinske ariole, a jednako su naši stari od arbora stvorili iarbol, od Ankone Jakin, od aspre jaspru i Jaspricu, a tri dubrovačko-dalmatinska pjesnika dali su nam svaki svoju Jedjupku (Egipcanku), pa ako je preјotacija obilježје srpstva, што онда преостaje Hrvatima?“

Колико год су тачака навели у својој књизи за потврду фонетских, морфолошких, и других разлика, свуда су нашли г. Губерина и г. Крстић примере приближно исте доказне вредности. Критичари су се, наравно, у својим чланцима могли осврнути само на мањи број примера. Не мислимо ни ми овде на њих исцрпније указивати. Сваки готово пример тражи објашњење. Критичар који би хтео исцрпније претрести језичку грађу у анализи гласовних морфолошких и др. разлика имао би много посла да несистематисаној, нелингвистички датој грађи да нов распоред какав одговара одељцима у којима је изнесена. Оно што би прави лингвиста унео у одељак различите творбе речи, то г. Губерина и г. Крстић узимају или као фонетску особину (*могуће* према *могућно*), или морфолошку („razlike u oblicima“): *груписати* према *групирати*, *бројити* према *бројати*, *шойлина* према *шойлоша*, *судац* према *судија* итд. Али је горе од лингвистичког непознавања основних ствари о којим пишу, што творци засебног хрватског језика у својој језичкој грађи наводе као ознаку српског књижевног језика један добар део примера које тако неће написати нико од Срба ко се служи добрим књижевним језиком. Ко у нас пише *мокроша*, *госћлив* и др.? Још веће би *разлике* биле кад би неко побележио језичке погрешке које се јављају само код хрватских писаца и кад би тражио примере и од полуписмених људи!

Зналац нашега језика не би могао наћи ниједну знатнију синтаксичку особину српских писаца која се не би нашла и у хрватских, и обрнуто, ако одбацимо погрешке у склопу израза и реченице на једној и на другој страни, — и ако одбацимо рђаве немачке реченичке конструкције и изразе којих су много више примили хрватски писци. Па ипак су г. г. Губерина и Крстић и ту говорили о разликама. И овде као и свуда у овоме раду наилазимо на примере за српски књижевни језик који су обични и код хрватских писаца. И сасвим с правом је могао рећи г. Гршковић своме бившем уче-

нику: „Sintaksa je duša jezika, pa kada gosp. Guberina nije našao više i bitnijih razlika u sintaksi našega jezika, onda možemo mirne duše i dalje držati, da Hrvati i Srbi pišu i govore jednim jezikom. U sintaksi se dosta griješi, pa možemo naći po koju pogrešku i s ove i s one strane. Zar ne upotrebljavaju krivo i neki Hrvati prijedlog kod mjesto k, adverb gdje mjesto kamo ili kuda, pošto mjesto budući da? Ne znam, zašto se Srbima pripisuje u grijeh, što vele: učiti koga čemu i lagati nekoga, kada tako govore i neki Hrviti i ne protivi se duhu našega jezika. Na svoj način tumači Guberina „srpski“ da s prezentom i priznaje, da se tako izražavaju i neki hrvatski književnici (Begović, Budak, Krleža), ali da to oni čine zbog jačeg efekta, a ja bih rekao: oni pišu tako, jer pišu istim jezikom kojim i srpski pisci. Tko da pogodi, jesu li osjećaji:

Brate, čemu ti ruke,
Nisi li svoj,
Za svoje čemu da prosiš,
Čemu lance da nosiš?

izraženi srpski ili hrvatski? Vjerovao tko ill ne, to su stihovi Augusta Šenoe („Obzor“, br. 227), koje je on napisao davno prije 1918., koja je po mnijenju Guberine i drugova za naš jezik ono što je bilo građenje kule babilonske: cijepanje jednoga jezika i stvaranje različitih jezika!“

У речнику г. Губерине и г. Крстића је означено као српско мноштво речи које су у Хрватској сасвим обичне. Ми ћемо имати прилике да посебно и исцрпије о њима говоримо. И г. Гршковић и г. Шкавић су се узгред осврнули на по који такав пример. Г. Гршковић први пут у животу чује да је *каљуга* српска а *каљужа* хрватска, „јер на нашем сјудном отоку Крку има само *каљуга*“. Оба критичара питају у чуду како може бити српска реч *савремен* а хрватска *сувремен*, а усред Загреба излази одавно књижевни лист *Savremenik*. Хрватски лексикографи наводе хрватску реч *Христ* а српску *Христ*, а њихови критичари питају шта да се ради с једним од највећих хрватских песника Крањчевићем, који не зна за други гласовни облик ове речи него *Христ*. Творци новог хрватског језика знају за хрватску реч *вал* којој одговара српски *шалас*. „Узмите, каже д-р Шкавић, Кумићићеве „Зачуђене сватове“ и видjećete да је тај најхрватскији писач riječ *val* врло рјетко употребио, док се непрестано говори о *talasima*.“ (Како

би било смешно за ове речи, најобичније у животу сваког приморца, тражити потврде у „језичком осјећају“ нових хрватских лексикографа, а не тражити их у делу Еугена Кумичића, приморца по рођењу и описивача хрватског приморског живота!).“ Или зар нису, каже даље г. Шкавић, hrvatska ova dva divna Vidrićeva stiha:

A kipi more. Nad talasom talas
Pjenav se diže i šumeć se sliva.?”

Упоредимо с овим хрватским стиховима познати српски стих Лазе Костића: „Еј, пусто море, еј, пусти вали!“ па ћемо видети како *Разлике* хрватских „језикознанаца“ пружају, напротив, доказе о јединству српског и хрватског језика!

На свакој страни речника можете подвући добар део оваквих „српских“ и „хрватских“ речи као што су *шалас* и *вал*, и као што су још речи које у овом смислу наводе г. г. Гршковић и Шкавић. Издвојте још српске речи г. г. Губерине и Крстића које су, како каже г. Шкавић, хрватски филолози Рожић и Броз означили правим хрватским речима, док су одбацили као неисправне оне које нови лексикографи означају хрватским речима (*оснуџак*, *осебујан*, *йройух* итд.). Издвојте даље трећу групу — „српске“ речи у овом речнику, за које је добро рекао г. Шкавић да их српски писци не употребљавају, или их гоне из књижевног језика (*даскал*, *говеђина*, *пилеђина*, *секираџи се* итд.). Кад то учините, онда сасвим оправдано можете рећи да: „сам рјечник показује да су разлике још далеко мање него што бисте очекивали, али уједно — баš time — доказује да је још увијек актуелна Курелчева сатира: „I Bogu se hoće vremena dok s jednog naroda okroji dva, nu u tom su ljudi i Boga nadvisili!“ (Škavić).

И један и други критичар наводе примере у којима се видно показује недоследност г. г. Губерине и Крстића у употреби својих „хрватских“ речи, — *музика* је, на пример, типично српска реч, а *глазба* хрватска, а г. Губерина у језику којим он пише употребљава „српску“ реч *музика*, — итд. И то лепо показује колико је чврст „хрватски језички осјећај“ у нових хрватских лексикографа!

Има једна проста, свакоме схватљива, чињеница од које морају поћи сви „језикознаници“ који желе да правилно од-

реде однос између српске и хрватске области нашег књижевног језика. Наш књижевни језик, и српски и хрватски, развија се на основи заједничког народног језика, и то у основи књижевног језика је један од три дијалекта наше језичке заједнице — заједнички штокавски дијалекат. Док год постоји народна језичка заједница у основи књижевног језика и док је тај језик иоле приступачан ширим народним слојевима, не може се говорити о разграниченом српском и хрватском језичком „осјећају“. Може се расправљати о „осјећају“ појединаца или локално ограниченом осећању књижевних кругова, и о исправности књижевног језичког осећања. Књига г. г. Губерине и Крстића показује колико код извесних кругова може језички „осјећај“ бити мало у духу језичке народне заједнице. — Завршетак чланка г. Гршковића лепо може показати г. г. Губерини и Крстићу пут којим треба да пођу у свом лингвистичком умовању о нашем језику. „Vidjeli smo, каже г. Гршковић, у чему Dr. Petar Guberina (isp. Guber, srpska riječ!) i Dr. Kruno Krstić — kome je i očinski i materinski jezik arbanaski — vide razlike između književnoga jezika srpskoga i hrvatskoga, i kako dokazuju, da postoji posebni hrvatski i posebni srpski jezični osjećaj. Ne treba da ih pobijamo našim jezikoslovcima Kašićem, Vukom, Mažuranićem, Daničićem, Jagićem, Parčićem, Brozom, Maretićem, Belićem i Ivšićem. Nama najjače govori usklik priproste stare Vrbanke kada je slušala govor učene Beograđanke: „Avâ, gospâ, kako lipo hrvâtski govorite!“ To je bio glas krvi. A krv nije voda. . .“

Док год се претставници једног и другог подручја народног језика могу међу собом споразумевати својим матерњим говором, дотле се не може сумњати у јединство народног језика. Док год и једни и други могу читати писце и српске и хрватске без превода, а да не уче посебно језик писаца које читају, дотле се не може сумњати ни у јединство књижевног језика. Може се само расправљати о томе колико је наш књижевни језик неуједначен и колико разлике између једног и другог језичког подручја сметају уједначавању његову. То треба да је јасно свакоме.

Из свега овога излази сасвим јасно, а то ће бити још и више потврђено даљим оценама помињане књиге, да језички „осјећај“ који писци називају хрватским у својој књизи и на основу којег би желели да поделе српскохрватски језик

на два језика — хрватски и српски, — није хрватски него њихов властити „осјећај“ (ми бисмо рекли „осећање“), г. г. Губерине и Крстића. То јасно излази из онога што су написали и овејани Хрвати г.г. Гршковић и Шкавић, а слично томе је и оно што је показано у овом часопису и о делу г. Јулија Бенеша. Ми не бисмо хтели, примењујући силогистички начин закључивања ових људи, рећи да они нису Хрвати или да поред Срба и Хрвата постоји још једна трећа етничка група која није ни српска ни хрватска, а којој припадају Бенеша, Губерине и Крстићи. Ми то не можемо рећи већ и због тога што су за нас Срби и Хрвати један народ и што је за нас српски језик у исто време и језик хрватски. Зато нам ништа друго не остаје но да речемо да г. г. Бенеша, Губерина и Крстић недовољно познају свој хрватски народни и књижевни језик, а своје недовољно познавање тога предмета узимају као мерило за поређивање разлика у његовој употреби у различним деловима наше земље. Не треба се варати у правој вредности примене тога мерила: она може показивати само однос језика г. г. Бенеша, Губерине и Крстића према једном српскохрватском језику и — ништа више. Када дубље уђу у познавање и народног и језика своје родне груде, они ће — ако буду имали довољно храбрости — и сами признати своје заблуде. Ми ћемо им у том послу свесрдно помоћи.

Ј. Л. Вуковић

ПОГОДБЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ У III РАЗРЕДУ СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

У овом предавању, које је реконструисано с извесним допунама, примењено је начело ученикове саморађје. У току предавања ученици су довођени у такве прилике живота у којима се у њиховој свести спонтано јављало баш оно граматичко градиво које смо наставом хтели да осветлимо. На тај начин, колико год је то било могуће, ученицима су и у овом предавању као и у мојим ранијим предавањима — односима ствари претстављани формални односи између речи. Овом приликом, ученици су довођени у такве ситуације у ко-

јима су погодбене реченице биле сасвим природни израз њихова душевног стања. Тек пошто је постигнут тај психо-лошко-језички део наставног процеса, прешло се на формално-граматичку анализу изнесене грађе, да би се после тога изведе разнолике поуке или правила о погодбеним реченицама.

Али још пре но што се прешло на извођење свега тога, чинило ми се потребним да пажњу ученика задржим на појму погодбе или услова. Деца од тринаест година, која седе пред нама у III разреду средњих школа, обично немају довољно јасне неке појмове којима се служимо при настави реченица. Зато претходно треба дечју пажњу задржати на тим појмовима, — у нашем случају на појму погодбе или услова, а иначе на појмовима намере, узрока, последице и сличним. Тек пошто ученицима ти и други појмови буду јасни, моћи ће им бити јасне и реченице које те појмове садржавају, учинимо ли — разуме се — и све остало што је потребно учинити у психолошки реалној експликативној настави.

Појам погодбе. Пошто смо укратко утврдили старију лекцију о досад узетим адвербијалним реченицама, задржавамо пажњу ученика на причи о двојици гимназиста који скупљају марке, што тако често раде наши тринаестогодишњаци. Један ученик — причао сам — имао је уз друге марке доста француских дупликата, јер је у Француској имао рођака који му их је прилично много слао. Други ученик, такође скупљач, имао је исто тако доста дупликата, али највише немачких. Та два ученика често су се мењали за марке, стога што су их имали, али нарочито стога што су се били већ одавно пог о д и л и: „Ако ти мени будеш давао немачких дупликата — ја ћу теби француских“. „А ако ти мени будеш давао француских — ја ћу теби немачких“. Те по г о д б е они су се већ више од пола године држали.

Пре но будемо мало размислили о том шта је погодба, хајде да видимо још неколико примера сличног погађања. Помињемо продавца и купца, послодавца и послопримца, пиљара и куварицу, ученика и ученика. „Ако платиш 150 динара по метру — тканина је твоја“. „Ако будете савесно радили — имаћете лепе приходе“. „Ако узмете оба пара пилића — даћу пар по 30 динара“. „Будеш ли дошао к мени — добићеш „Прву бразду“, ту ванредно лепу Глишићеву приповетку“... Од

колико се делова састоје све те „погодбе“? Од два дела, одмах падају одговори. У ком случају ће купац добити тканину? Ако плати 150 динара. Уз који услов ће послопримац имати лепе приходе? Ако буде савесно радио. Шта је услов у трећој реченици? Да куварица узме оба пара. А у последњој? Да ученик дође. Од чега, према томе, зависи извршење главне реченице? Од тога хоће ли се испунити услов или погодба. Како ће се звати те реченице? Условне или погодбене.

Стиварне погодбене реченице. Ми ћемо се још једном вратити на примере које смо досада истицали. Но пре тога ћемо замислити како је морало бити око Новог Сада за време недавне велике поплаве. (Ученицима је та поплава била добро позната). Замислимо поред Дунава дугачак насип, а иза насипа село и њиве. (На плочи начинимо, евентуално, цртеж насипа воде и села). Вода расте. Људи су у селу узнемирени. Они излазе на насип да посматрају велику дунавску воду и да утврђују насип. Они много размишљају, али мало говоре. Ипак ћемо чути њихове забринуте реченице:

(1) Ако буде и даље расла, провалиће насип.

Будемо ли ми добро утврдили насип, неће га провалити.

Ако једанпут продре, нико више неће затрпати продор.

Кад нећеш бацати (земљу), а ти се склони.

Зар да ти једини не радиш, кад сви предано раде. . . .

Огледајмо те реченице. Хоће ли вода провалити насип? Хоће — ако буде расла. У ком га случају неће провалити? Ако насип буде утврђен. У ком случају нико неће затрпати продор? Ако га вода једанпут продре. Треба ли један сељак у сваком случају да се склони? Не у сваком, него једино ако неће да ради. Ако сви раде предано, — онда и тај сељак треба да ради. Нађимо у свим тим реченицама услов! Нађимо извршење! О чему ово овиси? О услову. Ако се испуни услов, испуниће се и извршење. Ако се испуни радња зависне реченице, испуниће се и радња главне. Ако се она не испуни — неће ни ова.

Обратимо часом пажњу овој шипчици. Узимам један суварак у руке и савијам га полако. Док ученици напрегнуто учествују, почињем: „Ако га мало савијем . . . суварак неће пући“, додају ученици. „Ако га савијем јако. . . пући ће“. Зашто

суварак једном неће, а други пут хоће пући? Под којим условом неће, а под којима хоће? Под условом да га мало савијемо — неће пући; под условом да га јако савијемо — пући ће. О чему онда овиси радња главне реченице? О услову зависне. Да ли је тако било и у примерима које смо казали о продавцу, пиљару и другима? Било је исто тако. Ако се испунио услов, испунило се било и извршење, тј. оно што каже главна реченица. А ако кажемо негативно? „Ако не будете савесно радили — нећете имати лепе приходе“. Ако се не испуни услов, неће се испунити ни извршење. Да ли је тако и у примерима са насипом и људима на њему? Јесте. Ако се испуни услов, опет ће се испунити и извршење. Ако се не испуни он, неће ни оно.

Хајде да кажемо и нових примера! Ко ће се сетити где се говори у таквим реченицама? „Ако се будеш пожуро, стићи ћеш на воз“. „Ако предуго буду отворени прозори, охладиће се соба“. „Будеш ли се ознојио, немој пити хладне воде“. „Ако слепац слепца води, обадва ће пасти у јаму“. „Ако сретнеш старијега, лепо га поздрави“. „Мислиш ли бити честит човек, измалена ради честито“. . . . Ако се испуни услов тих реченица, хоће ли се испунити и извршење, оно што каже главна реченица? Хоће, испуниће се. Да ли бисмо могли да кажемо шта осећамо као правило о тим реченицама? Осећамо да се мора извршити оно што каже главна реченица кад се изврши оно што каже условна, што каже погодбена.

Могуће погодбене реченице. Вратићемо се опет на Дунав. Опасност од поплаве још је већа. Вода и даље расте. Уносимо се поново у психологију људи који стрепе на насипу. Он је још чврст, али вода надлази. Људи се с разлогом прибојавају несреће. Помишљају зато на највеће зло. Чују се њихове још већма забринуте реченице о оном што би се могло догодити:

(II) Ако би вода провалила насип, потопила би и село и поље.

Ако би провалила, порушила би и куће.

Било би најбоље, кад би насип издржао.

Кад бисте га још боље учврстили, не би га вода пробила. Хоће ли вода потопити село и поље? Не знамо. А порушити куће? Такође не знамо. Не знамо ни хоће ли се остварити

оно најбоље, као ни то хоће ли вода пробити насип. Није ништа извесно, али би могло бити све то. У ком случају? Под којим условом? Кад би се извршило оно што каже погодбена реченица. Али пошто је то само могућно, само је могућно и оно што каже главна реченица.

Опет погледамо на шипчицу (другу, јер смо прву сломили). Она лежи на клупи подаље. „Ако бисмо је јако савили... она би се преломила“. Можемо ли исто и друкчије рећи? „Кад бисмо је јако савили... она би се преломила“. А хоћемо ли је јако савити? Не знамо. А је ли то могућно? Јесте, могућно је. А пошто је то могућно, могућно је и оно друго, тј. да ће се преломити. Хоћемо ли наћи и нових примера? На пример о путовању! „Кад бисмо пошли авионом из Београда у Сарајево, стигли бисмо за педесет минута, а кад бисмо пошли возом, путовали бисмо око десет часова“. „Ако би ко ишао бродом из Сплита на Сушак, путовао би дуже но возом, али би видео Велебит са западне, стрмије стране“. Или из школе: „Ако би ученик свакога дана савесно радио, имао би поуздано знање“. И у тим примерима имамо услов и извршење. Али хоће ли се сви ти услови испунити? Не знамо. Због тога не знамо ни хоће ли се испунити наша извршења. Али пошто је могућно да ће се услови испунити, могућно је и оно што кажу главне реченице. Према томе бисмо лако могли рећи правило које осећамо. У свим тим реченицама о путсвању, као и у онима о људима на насипу, видимо да је оно што каже погодбена реченица само могућно, због чега је само могућно и оно што каже главна реченица.

Несигурне погодбене реченице. Још једном се враћамо насипу. Вода је била толико јака да га је продрла. Уништени су многи усеви, порушене су неке куће, било је погинуле стоке, али људских жртава није било. Прошле су већ три недеље. Вода се повукла у своје корито. Неколико дечака стоји над продором и посматра га. Дечаци размишљају о свему што се догодило, као и о том шта би било да вода није провалила насип:

(III) Да није начинила овај продор, село не би страдало.

Наши би се коњи подавили, да их није одвезао твој отац.

Кад бисмо били јачи и старији, могли бисмо ми затрпати овај продор.

Могли бисмо га ми затрпати и овако, кад бисмо само имали алата.

Где је услов а где је извршење? Могу ли се услови тих реченица испунити? Не могу. Зашто? Зато што је све то већ давно свршено, а сад се само мисли о свему, али се ништа тиме не мења. У ком случају село не би страдало? Да вода чије начинила продор. Али она га је начинила, и зато се сад може само мислити како би било, да није начињен продор. Тако исто стоји ствар и са другим примерима. Услов се не може извршити; зато се не може испунити ни извршење.

Свраћамо пажњу још једном на прву шипчицу. „Да је нисмо јако савили. . . не би се сломила“. Нови примери? Из историје? „Да Икар није летео према Сунцу, не би му се разлепила крила“, „Да наше средњевековне државе нису пропале, наш народ би био много срећнији“. „Да није сиротане би сунце грејало“. „Да је Колумбо пловио старим путем, не би открио Америку“. . . Могу ли се испунити услови тих реченица? Не могу. Према томе се не може извршити ни радња главне реченице. У свим тим реченицама, дакле, пошто се не може испунити услов, не може се испунити ни радња главне реченице.

Завршно посматрање. Пошто смо прочитали исписане примере под I, II и III, упуштамо се у упоређивање и утврђујемо за прву групу — да се мора вршити радња главне кад се врши радња зависне реченице (стварне); за другу групу — да се може вршити радња главне, ако се изврши радња зависне, што је само могућно (могућне), за трећу групу — да се не може вршити радња главне, јер се није извршила или се не може извршити радња зависне реченице (нестварне). Уз наша, додајемо одмах и латинска имена погодбеним реченицама.

Упуштамо се, потом, памало и у „филозофију о језику“. Питамо се кад ћемо употребљавати погодбене реченице уопште, а онда кад стварне, могућне и нестварне. Обраћањем пажње на примере I групе утврђујемо да ћемо такве реченице казивати онда кад сигурно знамо неке догађаје, кад из једне радње нужно следи друга. Читањем примера II групе и њиховом

анализом утврђујемо да ћемо такве реченице изговарати онда кад нисмо сигурни за ток догађаја, кад помишљамо да би се они само могли догодити. Зато могућним реченицама и говоримо обично о будућности. Најзад анализом примера III групе утврђујемо да ћемо такве реченице говорити обично о прошлим догађајима, који су се догодили, а ми помишљамо да су се могли догодити и друкчије. Према свему томе, уопште, погодбене реченице изговарамо кад размишљамо о догађајима и видимо да је неки догађај условљен другим.

Одмах затим прилазимо посматрању тих реченица са ужег граматичког гледишта. Како су постале погодбене реченице? Пре одговора на то питање покушавамо да два дела сложене реченице сведемо на један, тј. да од сложене начинимо просту реченицу која ће имати прилошки додаток за услов. Вежбамо се у том усмено, а онда исписујемо на плочи:

„При јачем савијању шипчица ће пући“.

„У случају пораста вода ће провалити насип“.

„У случају свакодневног учења ученик би све сигурно знао“.

„Без продирања насипа село не би страдало“. Место поменутог начина, нама је обичније: „Ако јаче савијамо“... „Ако вода расте“... „Кад би ученик свакодневно учио“... „Да није продрла насип“... Од чега су, према томе, настале погодбене реченице у тим примерима? Од прилошког додатка за услов који, као и саме реченице, може доћи на питање *када, у ком случају, без чега, при чему* и слично. Како је, дакле, настала погодбена реченица? Она је настала проширивањем прилошког додата за услов у простој реченици. (Ово генетичко посматрање погодбене реченице обично није лако, али је од интереса за ученике. Њиме би се могло почети предавање о погодбеним реченицама, али због тога што је доста тешко, боље га је оставити за ово место наставног процеса).

Тек сад обраћамо пажњу на свезице. Враћамо се I групи и изводимо да се стварне погодбене реченице почињу свезицама: *ако, кад, ли*. Даље изводимо да се могуће почињу свезицама: *ако, кад*. Најзад изводимо да се нестварне почињу са: *да, кад*. На остале погодбене свезице скренућемо ученицима

пажњу приликом наилажења на њих у анализованим текстовима, али им сада скрећемо пажњу: на општу могућност употребе свезице *кад*, на положај свезице *ли* и на готово искључиву употребу свезице *да* у нестварним реченицама. Све то, као и друго, изводимо из забележених примера.

После свезица обраћамо пажњу на глаголске облике у погодбеним реченицама. Пре извођења правила, покушавамо са заменама у реченицама I групе. Ту у погодбеним реченицама можемо футур (I или II) заменити презентом, због чега изводимо да за стварне реченице вреди ово правило: у погодбеној реченици стоји обично презент или футур, док у главној стоји футур или императив. За могуће, у вези са примерима, изводимо: у погодбеној реченици увек мора бити кондиционал, у главној стоји често кондиционал, али могу стајати и императив и футур (што се може показати заменама). Напослетку, у вези са примерима III групе, изводимо да у погодбеној реченици стоји презент, перфекат или кондиционал, док у главној стоји увек кондиционал. Али, иако смо ушли тако у многе појединости, упрошћавамо све на ово: у стварнима нема кондиционала, у могућнима мора он бити у погодбеној, у нестварнима мора бити у главној.

Како писање сложених реченица задаје ученицима много бриге, задржавамо се, најзад, и на писању погодбених реченица. Свраћамо поглед на исписане примере. У свим случајевима писали смо запету. Зашто? Пре одговора на то поново се задржавамо на постанку погодбене реченице. Она је постала од прилошког додатка за услов, али тај услов не условљава само једну реч или само један део главне реченице, него целу ту реченицу. А у том случају, кад зависна реченица износи нешто што се односи на целу главну реченицу, пишемо је одвојено од главне; зависна реченица у том случају није допунска, него је полусамостална. Можемо, према томе, запамтити да се погодбена реченица увек пише одвојено.

Увежбавање. Иако је у току излагања било прилично вежбања, тако да су ученици многе примере сами проналазили, ипак је потребно и посебно се увежбавати у овом градиву. Један део тога посла може се лако извршити на већ

поменутој „Првој бразди“ Глишићевој. Ту лепу приповетку ученици III разреда већ знају, они су је читали и приповедали, и њено уметничко и васпитно благо већ присвојили. Зато и можемо ући у приповетку помало са синтактичког гледишта, управо са гледишта погодбених реченица, у које су ученици на тако широкој основи уведени.

„Да имаш сто руку, опет не би могла тако сама стићи да све урадиш. . . Што не бих рекла после својој деци, кад би ме запитала. . . Кад бих тако учинила, мене би сапрео онај хлеб и со, што сам појела у овој кући с покојним Сибином. . . Ако Миона зором подрани на њиву. . . неће у подне, кад се врати кући, остати без ручка. . . Свуд су је хвалили и њоме укоревали своје домаћице, кад би се мало олениле. . . Покојни Сибин, Бог да га прости, често је говорио како ће, ако дочека, школовати Огњана. . . Ако Бог да здравља, даћу одмах на јесен и Сенадина. . . Још годину, две, па ћу га и оженити — ако Бог да!“

Али вежбање у препознавању реченица треба наставити вежбањем у стварању тих реченица. Зато је неизбежна и домаћа вежба. Ученицима треба дати да код куће напишу за сваку групу по три погодбене реченице, али свакако с напоменом: 1) да садржина реченица буде узета из одређене области ученикова живота или лектире, и 2) да садржина реченица буде истинита. Другим речима — и у домаћој вежби ученика, као и у школском раду, треба избегавати игру речи, школски вербализам, па ученике привикавати да о језику не мисле без везе са стварима и приликама. Ако би се у домаћим вежбама показала каква грешка у грађењу погодбених реченица, или би наставник знао за њу отпре, ученицима би се свратила пажња на њу, а поред тога би се увежбали у оном што је правилно. —

И. Мамузић

АВИОН — КРИЛАТИЦА

Пелиставајући шесту књигу „Нашег језика“ на страници 85 у свесци број 3 уочио сам чланак под насловом „Авион-крилатица“ од г. М. М. Јовановића. У том чланку г. Јовановић се залаже за увођење добре народне речи

крилајшица за *авион*, *аеројлан*. У додатку редакције испод чланка тражи се од г. Јовановића да назначи у којим се крајевима та реч употребљава као народна, да наведе и коју реченицу „у којој би у народу та реч била употребљена у значењу *аеројлан*“. Исто тако редакција поставља питање „да ли аероплан изазива у народној претстави слику крилате лађе“. Даље, редакција претпоставља да је та реч ушла у народ можда из просвећенијих друштвених класа.

Није нам познато зашто г. М. М. Јовановић није у току прошле године одговорио на питања редакције. — Ја ћу пружити редакцији тражене одговоре који се још увек могу допунити и проширити.

Реч *крилајшица* за *авион*, *аеројлан* употребљава се у свим крајевима Барање који су по тријанонском уговору припали Југославији. Исто тако она се употребљава међу српским и шокачким становништвом у крајевима Барање који су остали под Мађарском, тј. на једном прилично великом простору од наше државне границе на север, обухватајући тако две послератне жупаније — печујску и мохачку.

У нашој земљи ова реч се још употребљава у том значењу, колико је мени познато, међу свима Србима на простору пакрачке епархије. Њена употреба је нарочито честа и распрострањена у Подравској Славонији (Подравини), но највише у срезу Подравске Слатине где Срби претстављају знатну већину. Њен смисао је иначе сасвим обичан и дослован: „*Крилајшица је прелећела преко селских врбика*“.

Односно порекла ове речи могу се учинити три важније претпоставке. Или је постала на тај начин што је народ видео машину која лети, тј. „врши радњу коју врше и крилате животиње“, или аналогijом према *косачица*, *сејалица*, — и најзад трећа претпоставка је да је ова реч преведена с мађарског и тако ушла у говорни језик поменутих крајева. Нама се чини да је највероватнија друга претпоставка, иако трећа није за одбацивање. За авион Мађари имају своју успелу кованицу која је је потпуно у духу њиховог језика — *repülőgép* (од глагола *repülni* = летети, и именице *gép* = машина). Тачно преведено на српскохрватски језик гласи — *летјећа машина*. С обзиром да аероплан у народу заиста изазива претставу летеће, крилате машине, ова би претпоставка могла доћи у обзир.

Међутим, ми ову претпоставку не бисмо сасвим прихватили, јер се у говорном језику Срба у Барањи и Славонији уопште не могу наћи слични примери, — тако би овај случај био сасвим усамљен.

Одмах, затим, треба истаћи да реч *крилашница* за *авион*, *аеројлан* нема никакве везе са речју *крилашница* (geflügeltes Wort), јер та реч у том значењу („згодна реч изречена у згодно време“) у народном говору ових крајева уопште се не употребљава.

Што се тиче претпоставке да је ова реч можда ушла у народ из просвененијих друштвених слојева, у нашем случају не можемо је никако примити. Из простог разлога што реч *крилашница* за *авион* употребљавају махом старије, пред-ратне генерације, али се она постепено губи. Наше је мишљење да ће ње сасвим нестати из употребе изумирањем оног покољења које је и створило.

Радослав Павловић

ПОВОДОМ ПИТАЊА ЈЕДНОГ НАШЕГ ЧИТАОЦА

Сарадник и пријатељ нашег листа г. М. П. ставио нам је неколико питања.

1. Г-ну П-ћу се не свиђа израз што га је нашао у нашем листу: *свесћан ... свих шешкоћа*. „Ако се напише каже г. П., *свесћ* нечега, онда се тиме изражава, да то нешто има свест, док је сасвим нешто друго, када се напише или каже *свесћ* о нечему, па би се према томе и изразом *свесћан* о нечему боље изразило оно, што се тиме хоће да каже него изразом *свесћан нечега!*“ Нека ово мишљење потиче и од једног нашег старог филолога (Ј. Живановића) код кога је г. П. учио језик у средњој школи, оно није оправдано. Тако је мислио и један други писац наше старије филолошке школе — Ј. Бошковић кад је написао: „Место *свесћан шого*, ми кажемо *знам за то*, ... *имам свесћ* о томе, дакле, и *свесћан* о чем (Списи I, 1887, 180). Ми се с овим објашњењем наше старије филолошке школе не можемо сложити. И ми смо мишљења да је правилно *свесћ* о нечему, а да не ваља *свесћ* нечега у том значењу, и такав

израз не би могао наћи места у нашем листу. Али, ако није добро речено *свесѣи* нечега у нашем значењу, то не значи да се не сме рећи *свесѣѣан* нечега, у значењу *имаѣи свесѣи о нечему*. Напротив, по нашем мишљењу, израз *свесѣѣан о нечему* изведен је кривом аналогijом, и ми га не бисмо допустили у редовима нашега листа, јер нам грубо дира језички слух исто толико колико и *свесѣи* нечега. Језичка логика којом се одбацује израз *свесѣѣан* нечега, зато што не ваља *свесѣи* нечега (место *свесѣи о нечему*) одвела би нас странпутицама у нашим језичким размишљањима. Овде треба знати да апстракна именица и од ње изведен придев не морају одговарати истим конструкцијама израза у реченици; треба знати и да придеви изведени од именица које одговарају каквом психичком и психофизиолошком стању радо траже генитив, и онда кад тај генитив не може, или не мора, доћи уз именицу основнога значења. Уз именицу, на пример, *жеља* долази обично израз *за чим* и сл. Кад бисмо се служили показаним тумачењем наших филолога, тражили бисмо да се пише и *жељан за чим*, а тако неће нико сложити израз ко познаје и осећа наш језик. То нам показује да у конгруенцији оваквих и сличних израза придев иде својим путем, а именица својим. Може се лепо рећи *знање о нечему*, поред *знање нечега*, али именица партиципског — придевског образовања *зналац* тражи само генитив *зналац нечега* (*зналац језика*, рецимо), а никако се не може рећи *зналац о нечему*. Како радо придеви изведени од апстрактних именица траже генитив у изразима значења сличног овоме нашем (упореди и изразе: *жедан славе*, *гладан ѣшенице бјелице* и др.), могао је лако наш израз *свесѣѣан* нечега бити образован према изразима *зналац нечега*, *познавалац нечега*, с којима је у значењу донекле близак. Израз *свесѣѣан* *тога* се могао образовати у нас без икаква утицаја немачког језика (види о томе тумачење Ј. Бошковића на поменутом месту). У немачком се каже: *ich bin mir bewusst dessen*; *ich bin bewusst mir keiner Schuld* и сл., што се не може пренети у наш језик, јер наш израз: *свесѣѣан сам тога*; *нисам свесѣѣан* *никакве кривице* нема датива личне заменице.

Никакве сметње, како ми мислимо, није било да се израз *свесѣѣан* нечега направи сасвим у духу нашег језика. — Да је то тако, може нам потврдити и употреба придева

свесћан с генијивом у многих наших писаца, — и оних за које се не може рећи да нису имали добро језичко осећање. У листићима за велики речник Српске краљевске академије нашли смо доста примера овакве конгруенције придева *свесћан*, а само један пример, осим цитираног израза од Ј. Бошковића, који не потврђује наше мишљење. Тамо смо нашли изразе: *свесћан своје важности* (Матавуљ, *Приморска обличја* 139—50); *свесћан ... величине* (Јб. Ненадовић, *Дела* XIII, 185); *свијесћан својих права* (В. Новак, *Тешки животи*, 1911, 86); *свјесна саме себе* (И. Ђипико, *Крај мора*, 222); *свесни потреба* (Б. Кнежевић, *Закон реда у историји*, 1921, 153); *свесћан своје снаге и вредности* (Ј. Скерлић, *Историја нове српске књиж.*, 1912, 159), итд. итд. За израз *свесћан о нечему* даје потврду тамо само још један пример од Ђалскога: *свијесћан ... о својој ... несрећи* (*У новом двору*, 1913, 145).

По нашем мишљењу сви ови и многи други писци код којих можемо читати изразе *свесћан* са генитивом имали су више језичког осећања кад су писали овакве изразе него Ј. Бошковић и Кс. Ш. Ђалски кад су поводећи се за изразом *свесћ о нечему* написали поменути два израза.

2. Није оправдана ни замерка г. П-ћа поводом речи *допринећи* (облик *допринесе*). Г. П. мисли да је то германизам према немачком *beibringen*. Пре би наша реч одговарала немачкој *beitragen*. Несумњиво су те немачке речи изазвале наш глагол *допринећи*; само је питање: да ли је он прост превод немачке речи који се противи нашем језику или није. Јер докле год буде било узајамних односа међу народима, биће и узајамних утицаја. Питање је само: да ли су ти утицаји потчињавање једног језика другом или само потстицање да се нешто слично по значењу створи и у другој језичкој средини. Овде имамо други случај. Понеки превод глагола *beitragen* био би *принећи* или *донећи*, али не *допринећи*. Префикс *до* имао је да да значење додавања чега, допуњавања чиме; а *принећи* — да сачува слику самога начина вршења радње. На тај начин, за значење које има глагол *beitragen* у немачком употребљена су два префикса који и дају ону слику значења која се тражи. Није тачно да се у нас не може наћи оваквих глагола, тј. сложених са префиксима *до* и *при* (*до-*

при-нести, *до-при-носити*).¹⁾ Наши писци имају на пр. глагол *допримицајти* (и именицу *допримицање*). И то овакву реч налазимо баш код Љубише у *Причањима Вука Дојчевића*, где се у речнику нарочито огледа народни језик (I књ., издање СКЗ, 75), затим код С. Матавуља („А да шта је друго ... кокетовање, флертовање, ковитлање у загрљају кавалера ... шта је но *допримицање* такозваном пороку“, *С. к. гласник*, 1908, 21 књ., стр. 82). Овакве речи не би биле необичне у народном говору, и ми мислимо да их ни Љубиша ни Матавуљ нису сковали, него да су их чули у народу. Ако се духу народног образовања не противи реч *допримицајти*, онда, нарочито с обзиром на блискост значења речи *примицајти* и *приносијти*, не противи се духу народног језика направљена реч *доприносијти*.

Речи *допринети*, *доприносијти*, *допринос* налазимо код многих наших писаца, српских и хрватских, приповедача и научника, што тако исто оправдава њихову употребу. У листицима за речник С. к. академије налазимо за ове речи примере из дела: В. Милићевића, А. Харамбашића, Ј. Лесковара, В. Новака, Б. Кнежевића, Љ. Недића (*Из новије српске лирике*, XI, XII), С. Миличића, А. Тесића-Павичића, Ј. Скерлића (*Писци и књиге*, 5, 1914, 15), Др. Васића, Б. Поповића (*Огледи из књ. и ум.*, 1914, 23), И. Великановића, Ст. Живадиновића, Ст. Новаковића, Сл. Јовановића (*О држави*, 1922, 343), Л. Војновића, А. Барца (*Шеноа*, 1926, 3), И. Ћипика, В. Ћоровића, Ст. Станојевића, Кс. Ш. Ђалскога и др.

3) Разумљиво је што се у значењу народне речи (х)одалица коју је забележио г. М. Перковић (*Наш језик* VII, 8 стр.) налази и реч (х)одалица коју је г. П. чуо у Лици и Кордуну.

4) Има право г. П. кад каже да израз *искљична цена* (в. страну 248 7-ме књиге) не значи последњу него почетну цену јавне дражбе.

2) Израз који је г. П. чуо у Лици и Кордуну *прионујти се чега* (види о глаголу *прионујти*: *Језичке поуке* у седмој књизи, стр. 249—250) могао је доћи под утицајем *лајтијти се чега*, *прихвајтијти се чега*, ако се упо-

¹⁾ Види: V. Rožić, Barbarizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku.

требљава гл. *ѣрионуѣи* у преносном смислу: *ѣрионуѣи се ѣосла*, на пример. Иначе би постанак тога израза било теже објаснити, ако се он употребљава у буквалном значењу глагола *ѣрионуѣи*, н.пр., *ѣрионуѣи се дрвеѣа* и сл. Свакако ће израз *ѣрионуѣи се чега* ићи у дијалекатске појаве које се не могу допустити у књижевном језику.

б) И нама је познато да се реч *ѣерница* употребљава у значењу „*сѣправе*“ где се стављају пера, оловке и гуме, — какво се значење тој речи давало у школи у којој је учио г. П. Али нам се чини да ова реч више одговара одређенијем значењу *дршке за ѣеро*, како се употребљава у другим нашим крајевима, и какво значење би јој хтео дати наш саградник који је дао исправку уз свој један чланак о питањима наше терминологије (види поменућу књигу, стр. 256).

Ј. Л. В.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

1. „*Ona (ulica) je u novom vijeku gospodovala i čitavom francuskom revolucijom počinjajući u njoj najfantastičnije okrutnosti zbog jednakosti, bratstva i slobode...*“

1) У нашим старим књижевним, и другим писаним, споменицима налазимо глагол *госѣодоваѣи* употребљаван у значењу у коме је и овде, и приближно као и овде: *владаѣи*, *уѣрављаѣи* (чим), *госѣодариѣи* (над чим) и сл. У том значењу имамо ову реч и у старим речницима: *dominor*, *dominium* *тепео* и сл. Међутим, у нашем савременом књижевном језику ово би био архаизам (уколико би се глагол *госѣодоваѣи* чуо где у говору са овим значењем, то би био провинцијализам уско ограничене употребе). У штокавским говорима значење овога глагола је оно које налазимо у Вукову речнику: *leben wie ein Herr*, па га само тако употребљавамо у књижевном језику.

2) Не ваља у овој реченици ни глагол *ѣочињаѣи*, несвршен — направљен према свршеном *ѣочиниѣи*. Од свакога сложеног свршеног глагола не могу се по истом правилу правити несвршени итеративни глаголи. Сложени од *чиниѣи*

(ако се чува непромењено значење основног глагола) немају, уопште, оваквих несвршених глагола, па је врло ружно на силу их правити. Тако би били рђаво направљени глаголи *учињаџи* или, рецимо, *учињаваџи*, — *начињаџи* (или слично *начињаваџи*). Зато није добро написати ни *према свршеном причињџи* несвршени *причињаџи*, што се може наћи код неких писаца. Могао би ко рећи да је потреба према сложеном, рецимо, *причинџи* направити несвршени *причињаџи*, а према *починџи* — *почињаџи*. Али није тако: основни трајни глагол *чиниџи* може својим значењем свуда заменити сложени трајни глагол. Место што би се рекло *почињаџи* некоме нешто, *причињаџи* некоме нешто, довољно је прецизно и јасно рећи *чиниџи* некоме нешто.

3) У нас се често меша употреба предлога *ради* и *због*. О томе је било више пута говора у *Нашем језику*. Обично се *ради*, предлог финалног значења, употребљава погрешно у значењу узрока, где правилно може доћи једино *због*. У нашој овој реченици је обрнут случај: *због* је употребљено у финалном значењу где треба да дође предлог *ради*: оно што се чинило у француској револуцији, чинило се за једнакост, — у интересу једнакости (финално значење).

Исправљена реченица могла би гласити овако: „*Она је и новом вијеку управљала и читавом француском револуцијом, чинећи у нjoj најфантастичније окрутности ради једнакости и слободe.*“

2. „*Вели да су учиџељи добивали анонимне уџуџе како ће криџизираџи рад савезове уџраве и џраџиџи сазив скуџиџиџе, да могу изгласаџи уџрави џеџовјерење и обориџи је...*“

„*С... К... наџуџиџа сједницу с изјавом да се више не смаџра чланом савезове уџраве.*“

1) Од апстрактних именица као што је реч *савез* неправилно је и ружно правити присвојни придев на *ов* (или *ев*), и кад оне постану део назива установе. Зато израз *савезова уџрава* врло рђаво звучи. Не разумемо зашто је био потребан овако необичан неправиљан израз место обичног *уџрава савеза*. Иако нису овако необични, неправиљни су и многи слично направљени изрази који се чеџије јављају. Пише се: *Задругин* (*Задругина уџрава, Задругина имовина* и сл. —

мисли се, на пример, на *Српску књижевну задругу*; — и од колективне стварне именице *задруга* није правилно правити придев на *ин*) *Просвјетин* — *Просвјетин дом*, *Просвјетина забава* — друштво *Просвјета*), (*Найрејков дом*, *Найрејкова имовина* и сл., — друштво *Найредак*). У тим примерима место присвојног придева треба да дође генитив присвојни: имовина *С. к. задруге*, забава *друштва Просвјета*, или сл.

2) Кад се у горњим реченицама мисли на одређену установу — реч је о *Савезу Удружења хрватских учитеља* — онда је требало, било да се употреби именица *савез*, било придев *савезов*, писати реч с почетним великим словом: *Савезов* или *Савеза*. Исто тако треба писати с почетним великим словом реч *управа* кад се као овде мисли на управу одређене установе, дакле, *Управа Савеза*...

3) Не ваља глагол *кријизирајти*, место правилнога *кришковајти*. Од именице *кришк* глагол се може направити од основе *кришк-*. Кад се дода основи суфикс *ова* и инфинитивни наставка *ти*, добија се правилно глагол *кришковајти*. Кад бисмо глаголским суфиксом *ира*, којим се често у нас праве глаголи изведени од страних речи направили глагол од ове основе, добили бисмо глагол *кришикирајти*. Или, ако би се како аналогично извело мењање *к* испред *и* у *ц*, онда би правилно било *кришицирајти* а не *кријизирајти*. Кад се у облицима речи *кришк* *к* иза *и* нигде не мења, по угледу на мењање гутурала по трећој палатализацији, онда ни *ц* место *к* овде не може никако одговарати нашим гласовним појавама. У овако рђаво образованој речи од основе *кришк* остаје у ствари само *криш*, а то не може послужити као заједничка основа речима сродним глаголу *кријизирајти*. — Није правилно образовати, и не одговара основној речи, ни сличан по облику глагол *шакшизирајти*, према именици *шакшк* (мењати *шакшк*у), иако има више оправдања *шакшизирајти* него *кријизирајти*, јер се овамо чува *шакш* као општи део изведених речи сроднога значења. Овакви глаголи су неумесно направљене речи према немачком *kritisieren* и нашем *анализирајти* (правилно од именице *анализа*).

4) У прошлом броју нашега листа рекли смо да је непотребна реч *ујуша* место *ујштво*.

Прва реченица, дакле, требало би да гласи: „*Вели да су учитељи добивали анонимна ујштва како ће кришковајти*“

рад Уйраве Савеза и шражиши сазив скуйшиине, да могу (или стилски лепше: да би могли) изгласаши Уйрави нејовјерење и обориши је...“

У другој реченици треба исправити само савезове уйраве у Уйраве Савеза.

3. Истио шако сшарци мисле да ће им Улица пошравиши разочарења која им је живош напртио.

1) Није добро било употребити велико почетно слово за реч улица, и кад се она употребила у значењу метонимском — *гомила, маса улична* и сл., и кад наглашавањем та реч треба нарочито да се истакне.

2) Нелогичан је сам по себи, језички и стилски рђав, израз пошравиши разочарење. Разочарање (боље него *разочарење*) је по вредности негативно психичко стање, а оно што је негативно само по себи то се не може пошравиши: пошравиши се може само оно што може бити и позитивно инегативно, може се поправити душевно стање човеково кад се ослободи нечег негативног као што је *разочарање*. Старцима се може пошравиши живот, кад се ослободе разочарања, јер живот (како се претпоставља) може бити и позитиван и негативан по вредности својој, а разочарање у њему остаје негативно.

Правописно правилна и по садржају логична реченица могла би гласити: „*Isto tako starci misle da će ih ulica osloboditi razočaranja koja im je život naprtio*“.

4. „*Ne malena zasluga ide i gospodina P... G...*“

1) Овде није јасно уз коју реч иде негација *не*, или уз придев *малена*, или уз глагол *иде*. Ако би *не* ишло уз придев *малена*, онда би требало писати заједно негацију и придев — *немалена*. А ако речца *не* иде уз глагол, треба поредак речи променити: *не иде мала заслуга* (подразумева се *него велика*).

2) Уз глагол *ићи*, као непрелазан глагол, не сме се у добром књижевном језику употребити *акузатив*, као што је овде употребљен: *не иде заслуга господина*. Ако се баш хоће у оваквом значењу употребити глагол *ићи*, онда би могао доћи датив место овде употребљеног акузатива: *не иде за-*

слуга господину G... Али је боље употребити у овом значењу глагол *припадаћи* место глагола *ићи*.

Зато је требало рећи: „*Nemalena zasluga pripada i gospodinu P... G...*“

5. „Али, само зато што се није сватила важност те двоструке чињенице, видели су људи у смешном једну обичну занимљивост којом се забавља дух...“

1) Погрешно је у књижевном језику рећи и написати *сваћини* (место *схваћини*), како се ова реч изговара у оним говорима где се губи глас *х*.

2) Од глагола *видети* активни партицип перфекта први гласи *видео-видела-видео*, или *видио-видјела-видјело* у ијекавском изговору. У говорима се изговара у западнијим нашим крајевима и *видио-видила* (као и инфинитив *видићи*), али је то погрешно у књижевном језику.

6. „И ако је узрок смеху, што је без сумње, у другом случају визија једног механичног ефекта, а она (мисао) би требала да буде што већ у првом, али на нешто суштинскији начин.“

1) У допунској свези *иако* пишу се заједно делови сложене речи. (Види објашњење у VII-ој књизи, страна 256).

2) У народним говорима понегде се изговара реч *сумња* са променом *њ* у *љ* *сумља*, или мењање иде још даље: мења се *љ* у *ј* — *сумја*, — па онда још даље иде промена тако да се после метатезе гласова *м* и *ј* добија гласовни облик речи *сујма*. Сви ови дијалекатски облици речи *сумња* не би били допуштени у књижевном језику.

3) Место облика *механични* у преносном смислу — у духовном значењу — боље је употребити придев на *ки*: боље је, дакле, *механички ефекат* него *механични ефекат*.

4) О глаголу *шребати*, као безличном глаголу који не може мењати облике по лицима и родовима, било је више пута речи у нашим *Језичким поукама*. Овај глагол у правилном књижевном језику јавља се само у трећем лицу и у средњем роду, зато не ваља рећи *шребала би да буде*.

5) Није добра ни употреба запете у горњој реченици. Нема смисла запета само иза израза *без сумње*. Као испред уметнутог израза, требало је и испред *без сумње* употребити запету.

Реченица би била правилно написана: *„Иако је узрок смеху, што је, без сумње, у другом случају визија једног механичког ефекта, а требало би да она буде што већ у првом, али на нешто сувишљивији начин.*

6. *„Ја ипак не знам да ли га (пуштане) није био решио једнога дана предамном, на улици, један обичан кочајаш, који је назвао „неизмивеним“ једног црног клијента који је седео у његовим колима.*

1) Негација *не* написана нерастављено од глаголског облика *знам* груба је правописна погрешка, која се често сретa у задацима ученика нижих разреда гимназије. (Превод једног филозофског дела, одакле смо узели и овде доносимо низ грубих погрешака, показује како понеки наши преводиоци не пазе на правописну, граматичку и стилску правилност књижевног језика).

2) Исто тако груба је ђачка погрешка писати предлог и облик заменице заједно: *предамном*.

3) Нема потребе између наводних знакова стављати *неизмивеним*, јер није наведена реч у правом облику и изразу како је изречена, а употребљена је у правом свом значењу.

4) Није стилски добро две релативне реченице једну иза друге везати истом заменицом *који*. То се избегава и на тај начин што се заменица *који*, да се не би понављала, замењује заменицом *што*.

Треба исправити реченицу да гласи: *„Ја ипак не знам да ли га није био решио једнога дана преда мном, на улици, један обичан кочијаш који је назвао неизмивеним једног црног пушника (боље него клијента) што је седео у његовим колима“.*

7. *„Од шркача који пада до наивног кога исмејавају, од исмејавања до расштрешености, од расштрешености до занесености... ми смо прашили најредовање којим смешно*

улази све дубље и дубље у личности, не престајући ипак да нас ђодсећа... на нешто..."

1) У неким нашим крајевима каже се *расшрешен*, *пренешен*, *донешен* и сл. место *расшресен*, *пренесен*, *донесен*. Правилно образовање овога партиципа је од основе *расшрес-* наставком *ен*: *расшресен*; *разнес-* (старија основа глагола *разнеи*) и наставак *ен*: *разнесен*; *донес-ен*: *донесен*. Партиципи *донешен*, *разнешен* и сл. добили су *ш* место *с* према партиципима сроднога значења *доношен*, *разношен* (овде је *ш* дошло правилно гласовним путем *доноси-ен* > *доносјен* > *доношен*). — Према *донешен*, *пренешен* и сл. у говорима у којима се ови партиципи овако изговарају направљен је и изговор партиципа *расшрешен*. — Даље, према *расшрешен* изговора се и *расшрешености*.

Занимљиво је да је у горњој реченици правилно написана реч *занесености*.

2) Место *ђодсећа* треба писати по нашем правопису *ђошсећа*. (Види о томе чланак Ј. Л. Вуковића у прошлом броју *Нашега језика*).

Правилно је, дакле, било рећи: „Од шркача који ђада до наивног кога исмејавају, од исмејавања до *расшресености*, од *расшресености* до *занесености*... ми смо *прашили најредовање* којим смешно улази све дубље и дубље у личности, не *престајући ипак да нас ђошсећа... на нешто...*“

8. „Он (смех) чини да ми одма *нашћојимо да изгледамо онакви какви би шребали да будемо...*“

1) И овде је писац — преводилац изоставио *х* према народном изговору многих наших крајева па је написао *одма* место *одмах*.

2) Опет је овај преводилац (а то он често чини) погрешно употребио глагол *шребати* у личном глаголском облику.

3) У кондиционалу у првом лицу множине долази *бисмо* помоћни глагол, а не *би* како многи пишу (ми *бисмо дошли*, а не ми *би дошли*).

4) Није добро стилски написана сложена реченица где се у све три зависне реченице налази свеза *да*.

Требало је рећи: „Он чини да ми одмах *нашћојимо како бисмо изгледали онакви какви би шребало да будемо...*“

9. „Али *порок који ће нас учинићи смешним јест* *најрош*ив онај који нам се *најш*ура с *по*ља...“

Прилошког значења изрази *најпо*ље=ван, *најпо*љу, *с*поља — то су сложенице, зато треба писати састављено предлог и именицу *по*ље која улази у састав сложени речи. Реч *по*ље није овде употребљена самостално у свом правом значењу, а то је знак да је она изгубила самосталност за рачун новог значења сложене речи: *с*поља у овој реченици не значи *с равнице, с равн*ог *земљиш*та, него *с ма кога* *про*штора који је ван неких одређених граница.

*Најрош*ив је уметнута реч у овој реченици, зато је треба издвојити запетом.

Реченица треба да гласи: „Али *порок који ће нас учинићи смешним јест*, *најрош*ив, онај који нам се *најш*ура *с*поља....“

10. „...У будуће чиниће нам се...“ „У *крај*ко, каква да је *док*трина уз коју *прис*таје наш разум, наша *има*гинација има своју одређену *фи*лософију...“

Као у претходној реченици и овде писац раздваја делове сложенице: *убудуће* и *украј*ко праве су сложенице па их увек треба писати састављено. У другом примеру не ваља свеза реченице *каква да* у допусном значењу, — може се рећи: *ма каква да је...*, *каква било да је док*трина...

11. „Треба још *нај*моменући да су Јован Скерлић и сви *са*радници и *по*сећииоци Гласника морали *по*чешће да *пр*обалансирају *дво*ришће између врло *ком*пликовано *при*ишћих *уж*ешћа и *веш*ова *раз*них *ав*лиских *с*танара“.

Ова реченица је карактеристичан пример израза на силу прављених, да би се добила сликовитост у опису. Бесмислен је израз *да пр*обалансирају *дво*ришће: никакво *фигу*ративно значење не може му се дати, и никаква *језич*ка *лог*ика не може га оправдати. Осим тога што је *пр*обалансираћи за овај случај рђаво нађена реч, она је *син*таксички погрешно употребљена у облику *пре*лазног глагола: нешто би могло *пр*обалансираћи *дво*ришћем, а *ника*ко *пр*обалансираћи *дво*ришће. Кад би се узела као *син*таксички правилно сложена *кон*струкција израза *пр*обалансираћи *дво*ришће, *доб*или бисмо *бес*мислено значење — као да неко *вр*ши *по*крете *сам*им *дво*ришћем као *сред*ством — у *см*ислу *ба*лансирања, а не

оно што се хтелo рећи — да се неко креће двориштем. — Зар је била потребна туђа реч *веш* поред наше речи *рубље*? Па онда кад се баш нашла ова реч, необично звучи од ње направљена множина? Даље, и кад бисмо допустили множину од ове речи, она би гласила *вешев* (упореди *кош*: *кошеви* према накарадном *кош*: *кошови*, *нож*: *ножс*еви према *нож*: *ножови* и сл.). Није било потребно употребити, опет, туђицу *авлиски* код наше речи *дворишни*.

Кад се није у датом тренутку могао наћи лепши израз, могло се јелчоставније рећи: „*Треба још најомењути да су Јован Скерлић и сви сарадници Гласника морали почешће да се провлаче двориштем између врло зайлешено принеших ужеша и рубља различних дворишних стана*ра“.

11. „У тежњи да освоји Македонију, и да ју задржи Душанова експанзивна политика наишла је на право земљиште на коме се с успехом и корисно могао борити“.

1) Заменичка енклитика у акузативу *ју* употребљава се место је само онда, ако долази и глаголска енклитика је: он *ју* је видео (види НЈ, I, 87). 2) Придев *користан* гласи у женском роду *корисна*, у средњем *корисно* (*ш* испред *н* после испадања непостојаног *а* — од старог полугласника *ь* — испада), па према томе и прилог гласи *корисно*, а не *користно*. 3) Погрешним слагањем предиката са субјектом у задњој — релативној реченици, ова сложена реченица претставља праву језичку ругобу. *Могао се борити* односи се на Душана, међутим, субјекат главне реченице је *политика* (Душанова експанзивна политика).

Правилно језички и стилски требало је рећи: „У тежњи да освоји Македонију и да је задржи, Душанова експанзивна политика наишла је на право земљиште на коме се с успехом и корисно могла борити“.

ДА СЕ ИСПРИВИ: У VII књизи на стр. 210, (18 ред одоздо) треба изговарају место не изговарају; на стр. 285 (4 ред одозго) треба свршених место несвршених.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампарија „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4 Београд. — Влад. М. Анђелковић Грачаничка 12

ОД УРЕДНИШТВА

Министарство војске и морнарице актом својим од 29 јануара 1935 год. Ћ. Бр. 1568 одобрило је да се Наш језик може растурати и продавати у војсци и морнарици.

Готове су платнене корице са златним натписом и за VII годину Нашег језика. Ко жели да му се корице пошљу нека уз претплату пошље и 6 дин. за корице.

Цела I, II, III, IV, V, VI и VII година у платненом повезу стаје по 40 дин.

Молимо читаоце да обнове претплату, а оне који је још нису послали — да то учине. Онима који не пошљу дужну претплату неће се часопис даље слати.

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 150 дин. за Краљевину Југославију, а за иностранство 200 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XVII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар, соба бр. 3, или књижарима: Геци Кону, а. д. и С. Б. Цвијановићу у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона а. д. у Београду

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књи-
жарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. Милош Московљевић: Акценатски систем поцерског говора 30.—
2. Гојко Ружичић: Језик Петра Зоранића 50.—
3. Данило Бушовић: Прилози проучавању Његошева језика 30.—
4. Радомир Алексић: Језик Матије Антуна Рељковића 40.—
5. Михаило Стивановић: Источноцрногорски дијалекат 50.—
6. Радосав Бошковић: Развитаk суфикса у јужнословенској језичкој заједници 50.—
7. Васо Томановић: Акценат у говору села Лепетана 30.—
8. Mate Hraste: Čakavski dijalekat ostrva Hvara 20.—
9. Радомир Алексић: Прилози историји кајкавског дијалекта 30.—
10. Јован Л. Вуковић: Говор Пиве и Дробњака 30.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.